

11 *Mennyire érné meg az államnak és az üzleti életnek, hogy a nyelvi sokszínűséget előmozdítsa, támogassa?*

Ez sok mindentől függ, mert egy cég lehet ilyen vagy olyan, egyik ezt árulja, a másik azt gyártja. Ha egy cég rájön arra, hogy eladhatja a saját kutyagumiját anélkül, hogy a csomagolásra ráírnának pl. egy magyar szót is, akkor az biztos nem fog ráírni egy magyar szót sem a csomagolásra. Ha ezt a céget rá lehet döbbsíteni arra: ha ráírja a magyar szöveget, az számít, mert a csomagolás neki gazdasági hasznot hoz, akkor úgy fogja csomagolni. Az biztos, hogy minden jó kapitalista cég a legkisebb befektetésért a legnagyobb profitot akarja. Tehát itt annyi az esély kisebbségi nyelvhasználati szempontból, hogyha bizonyos gazdasági szereplőket meg lehet győzni arról, hogy érdemes a kisebbségek nyelvén szólni, a kisebbségi vásárlókhoz, akkor ezek meg fogják csinálni, mert ez az érdekük. Ha meg úgy tudják, hogy erre nem érdemes pénzt költeni, mert nincs jelentősége a dolognak, akkor biztosan nem fogják megcsinálni. Ilyen szempontból a François Grinne a New York-i Trace Alapítvány rendezvényén tartott tavalyi (2009. évi) előadása, az is ebbe az irányba megy, hogy kemény közgazdászoknak is be lehet bizonyítani, hogy egy kisebbségi nyelv karbantartása, élni hagyása, támogatása az gazdasági hasznot is hajt. És ekkor az egy másfajta érvelés, mint az emberjogi érvelés. Amit elmondtam, az államra is érvényes lehet, azzal a különbséggel, hogy az állam sokkal rosszabbul működik, mint egy vállalat, mert ott ugye a politikusok mindenféle szempontokat egyeztetnek, vagy nem. Vagy sikerre tudnak vinni, vagy nem. A vállalat ahhoz képest egy tiszta képlet, mert ott az van, amit a tulajdonos mond.

**Simon Réka Zsuzsanna**

**„A többség is tanuljon valamilyen kisebbségi nyelvet”  
Interjú Nádor Orsolyával**

**„Evry majority should learn minority’s language”**

1. *Az oktatási nyelv az anyanyelvi kultúra mennyiben, hogyan határozza meg az identitástudatot, annak kialakulását?*

Nyilvánvalóan nincs identitás, anyanyelvi identitás anélkül, hogy az embernek anyanyelvi kultúrája ne legyen. S az anyanyelvi kultúra tud nagyon spontán lenni, természetesen alakul, nyelvelsajátítással, viszont ha tudatosítják, akkor nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy az embernek tényleg legyen egy azonosság-tudata, identitása. Mert ha ismerem annak a nyelvnek a nyelvi szerkezetét, megismerem az irodalmát, a meséit, a szokásrendszerét, akkor mindjárt egy kicsit közelebb kerülök a magyar identitáshoz. Ezt egyébként leginkább onnan lehet tetten érni, ha olyan diákokra gondolunk, akik nyugati diaszpórából jönnek. Nekik van egy magyarországi szemmel nagyon furcsa identitásuk. Ez nem a Kárpát-medencei identitás típus, hanem ez egy olyan identitás, ahol már az anyanyelv hiányzik, viszont van egy hatalmas nosztalgia az anyanyelv iránt. Egészen addig, amíg az anyanyelv helyet nem szorít magának az agyukban, persze mint származásnyelv, addig olyan furcsa kettős identitásuk van. Nagy nosztalgiájuk van tehát a magyar identitás iránt, de azért a domináns identitásuk az angol, vagy ahonnan érkeznek, más az amerikai, vagy a dél-amerikai identitás. Ahogy hozzáveszik a tudatos nyelvi, irodalmi, néphagyományból fakadó, a történelmi stb. kultúrát, onnantól kezdve kezd erősödni a származásnyelvi, ha úgy tetszik, „gyökér-identitás”. Ez egészen addig a pontig tud erősödni, hogy van aki, vissza se akar menni. Szerencsére ez a fajta, magyar nyelv nélküli magyar identitás a Kárpát-medencében még, úgy gondolom, hogy nem jelentős, bár már itt is megvannak sajnos ezek a tendenciák. Úgy értem, hogy az anyanyelvvesztés a diaszpórában, olyan helyeken, ahol a nyelvhatár nagyon-nagyon erős, és a magyarság a nyelvhatáron él, ahol valószínűleg még az oktatási rendszere sem olyan kiterjedt, mint mondjuk egy székelyföldi, háromszéki iskolarendszer, ott ez a jelenség előbb-utóbb be fog következni.

2. *Az Ön tapasztalata szerint Európában, napjainkban, hogyan viszonyulnak a kétnyelvűség, a soknyelvűség kérdéséhez?*

Vannak országok, amelyek az Unió tagjai és vannak országok, amelyek kívül állnak ezen. Vannak olyan országok, amelyek anélkül elfogadják a

nyelvi pluralizmust, hogy bármiféle Chartát, vagy bármiféle nemzetközi dokumentumot aláírnának, és vannak olyanok, amelyek aláírják, de homlokegyenest mást csinálnak, mint amit aláírnak. Az Európai Uniónak az a vezéreszméje, hogy van nyelvi pluralizmus, ami az egyik legfontosabb értéke. Ez az elvek szintjén teljesen rendjén van, és működik. Az összes olyan határozat és javaslat, (mert ezek javaslatok, nem törvények), amely az Unió nyelvpolitikáját, ezt a nyelvi pluralizmust hangsúlyozza, elvi szinten többé-kevésbé rendben van. Azért itt is találunk szépséghibákat, például elismeri-e az adott ország, hogy az ő területén vannak kisebbségek, vagy nem ismeri el. Itt a franciákat szoktuk példaként említeni, de mondhatnám a magyarországi ruszinokat is, akikről nagyon hosszú ideig nem volt szabad beszélni. Őket besorolták a szlovák etnikai kategóriába. A '80-as években az, hogy Komlóska egy ruszin település, nem volt szabad kimondani, mert mi az, hogy ruszin. Az szlovák, és kész. Tehát, nálunk is van azért mit keresgélni, nem kell messzire menni, hogyha problémákat akarunk felmutatni. De vannak olyan országok, mint például Norvégia, vagy Svédország, vagy Finnország, ahol nagyon erőteljes a nyelvi pluralizmus hangsúlyozása. Az, hogy most ez mennyire pozitív, és mennyire nem, azt már így általában nagyon nehéz megmondani. Ha megnézzük Finnország nyelvpolitikáját, pl. Turkuban van 6% svéd, de általában egész Finnországban van 5% svéd kisebbség, de Turkuban, ahol 6%, mindent kiírnak svédül is. De Helsinki mellett van rengeteg kisebb svéd település, amelyeknek a svéd elnevezésének a feltüntetését csak az utóbbi két-három évben engedélyezték. Tehát vannak kirakat települések, mint pl. Porvoo, ami egy finn és svéd település. A buszon svédül is finnül is ki van írva, hogy Porvoo/Borgå. Az iskolákban példaszerűen tanítják a svéd nyelvet. Most ez ellen már láznak a finn diákok. Egyszerűen azért, mert azt mondják, ez nem elég hasznos, tanítsanak nekik valami hasznos nyelvet. Ez egy abszolút gesztus. Szoktunk arról beszélni, hogy a svédnek, mint regionális nyelvnek nagyon nagy szerepe van ott az északi területeken. Ez való igaz, de a finnek ennek ellenére is úgy érzik, hogy jobb lenne valami más nyelvet tanulni, vagy legalább ne kelljen belőle érettségizni. Ez az az eset, amikor az ország nyelvpolitikája és a beszélő közösség akarata nem teljesen találkozik. Ennek ellenére persze megtanulnak svédül, de nem használják. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a svéd nyelvnek, Svédországnak a presztízse egészen a legutóbbi időkig nagyon magas volt, viszont mostanában úgy vettem észre (nagyon sokat voltam az utóbbi időben, Finnországban), hogy egyre emelkedik a finn nemzeti öntudat, egyre büszkébbek arra, hogy ők finnek, pedig ez nem volt mindig így, és most már nem olyan fontos a svéd nyelv. Tehát itt van egy nagyon érdekes kettősség. De említhetném akár Norvégiát is. Vannak azonban olyan helyek is, mint mondjuk Spanyolország, ahol

azt gondoltuk, hogy a katalán nyelvvel, kultúrával kapcsolatban most már minden rendben van, ott az autonómia. Nos, most a legutóbbi rendelkezések és állami intézkedések ennek kicsit ellent mondtak.

Az, hogy európai uniós országok hogyan viselkednek az egy nagyon érdekes dolog, mivel elvileg mindenki a nyelvi pluralizmus támogatója. Elvileg... Itt van például a Nyelvi Charta. A Nyelvi Charta aláírása egy gesztusértékű dolog, hiszen a Charta tulajdonképpen nem kötelezi semmire az országokat. Van egy analógia ezzel kapcsolatosan. Az első világháború után a Saint-Germain-i kisebbségvédelmi megállapodásban volt egy kimondottan nyelvpolitikai blokk is. Az egyes országok nyilatkoztak arról, hogy ők bizony nem fogják korlátozni a területükre került nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatát, az oktatáshoz való jogát, az egyházi szertartás nyelvének használatát. Ez nemzetközi szinten teljesen rendben volt, csak amikor leért az egyes országok szintjére, pl. az akkori Csehszlovákia szintjére, valahonnan előkerült egy 20%-os minimum, ami alatt nem jár semmi. Ez nincs benne a nemzetközi egyezményekben. Meg kell nézni a Chartát, abban sincs benne. Itt nincsenek százalékok, mégis az országok pusztán gazdasági szempontból, de feltételezhetjük, hogy politikai okokból is – bizonyos százalékokat határoznak meg. Hogy ezek a százalékok mennyire jogosak, mennyire nem, nagymértékben függenek attól, hogy az egyes országoknak milyen a gazdasági vitalitása. Ha egy nagyon gazdag országot nézünk, Finnország manapság például ilyen, ő megengedheti magának azt a luxust, hogy kis létszámú kisebbségi osztályokat működtessen. Igaz, az is nagyon fontos, hogy Svédország erősen segíti a finnországi művelődést. Ott nem kérdés az, ami nálunk viszont igen, hogy hány könyvet tudunk küldeni ide vagy oda, hány ösztöndíjat adunk évente. A svédek számára ez egy magától értetődő dolog. Ha a mi kis régiókat nézzük, ezt a kelet-közép-európai, Kárpát-medencei régiót, akkor bizony azt látjuk, hogy ha egy backamadarasi kisiskola azt mondja, elrongyolódtak a kötelező olvasmányai, és szeretne kérni tíz Egri csillagokat, nyolc darab Toldit, adunk. Igen ám, de ez csak egy iskola, ennek még talán tudnak adni, de ha ugyanabból a megyéből még nyolc-tíz iskola jelentkezik, akkor már baj van, akkor már elfogynak az ajándékozható, fölösleges példányok. Románia pedig nem arról volt híres eddig, hogy támogatná a kisebbségi igényeket. Visszatérve az eredeti kérdéshez, hogy hogyan viszonyulnak a soknyelvűséghez, hát leginkább azt lehet mondani, hogy ki nyíltabban, ki pedig hallgatólagosan mégiscsak az asszimilációra játszik, mindazok ellenére, hogy aláírják ezeket a nemzetközi szerződéseket. Most az, hogy ez miért van így, és hogy van, mindig meg kell nézni az adott országot. Magyarországon, főleg Trianon óta, mindig igyekeztünk példát mutatni a szomszédainknak. De ne titkoljuk el, itt is volt egy olyan időszak, '45 után egészen 1962-ig, amikor

nem voltak iskoláik a magyarországi kisebbségeknek. Kimaradtak generációk az anyanyelvű identitás intézményes fejlesztéséből. Ki az óvodából maradt ki, mert az nagyon-nagyon hosszú ideig nem volt, ki pedig egyáltalán csak olyan szintű oktatásban részesült, amiről egy erdélyi magyar, valószínűleg el sem tudja képzelni, hogy ő olyanban részesüljön. Képzelnék el, hogy mondjuk Kovásznán a magyar nyelvet csak, mint nyelvrát tartják meg, beszélnek egy kicsit az irodalomról, a népről, de a diák minden egyéb tantárgyat értelemszerűen a többség nyelvén fog tanulni, mert a saját nyelvén már nem képes rá. És ide jutottak el a magyarországi nemzetiségek. A nyelvüknek nulla volt a társadalmi hasznossága, és tulajdonképpen most is, amikor mindent aláírunk, van nemzetiségi törvényünk, tizenhárom etnikai kisebbségnek biztosítjuk elviekben az oktatást, azért megnézném, hogy hány darab örmény iskola van. Vagy ott vannak a görögök. A görög kisebbség, hát az egy nagyon-nagyon új kisebbség, őshonosnak is nagyon nehezen nevezhető, inkább gesztusértékűen az, de legyen. Olyan szinten olvadtak be, hogy Beloianisznak igazán már nincs is értelme. Most már mindenki Iváncsának hívja, és alig találunk gyereket, aki ott fog tanulni. Olyan mértékű az asszimiláció, amiről a határon túli magyarok esetében nincsen szó, de azért ott is kongatják a vészharangot rendszeresen. Nyelvi szempontból itt az a kérdés, hogy milyen típusú kétnyelvűség van. Ha ez egy additív jellegű kétnyelvűség, egy hozzáadó típusú, az az, amikor az én anyanyelvemnek is megvan az értéke, megvan a presztízse, megvan a használati köre, meg a másoknak is. Sőt, általában van egy harmadik nyelv, itt Európában nyilvánvalóan ez az angol, aminek szintén megvan a használati köre, a presztízse – valószínűleg szívesen tanulják is a diákok-, de ez egy különálló dolog egy kétnyelvű ember esetében, vagy egy olyan helyen felnőtt esetében, aki kisebbségben élt, az pl. angol egy külön kategóriát jelent. A magyarországi kisebbségek esetében egy felcserélő kétnyelvűségről beszélhetünk, egy olyan mértékű nyelvvesztésről, ami azt gondolom, már nagyon nehezen visszafordítható. Most az, hogy hogyan lehetne lassítani, visszafordítani ezeket a folyamatokat, hát, ha a többség is megtanulná a kisebbség nyelvét. Mi például fel vagyunk háborodva, ha Beregszászban bemegy a hivatalba az ember, és ott, ugye, deklarálja a törvény, hogy ő magyarul ügyintézhethet, ám, nincsen magyar nyelvű nyomtatvány. Miért nincs? Mert nem tetszettek megcsinálni. Tehát azt ne várjuk a többségeiktől, hogy majd elkészítik helyettünk az anyanyelvű nyomtatványokat. Meg kell csinálni, és el kell indítani, hogy bekerüljön a köztudatba, el kell fogadtatni, vagy legalább kétnyelvű nyomtatványokat kell készíteni. Pl. egy magyarországi szlovák, vagy egy szerb bemegy ide az óbudai önkormányzathoz, merthogy itt is élnek szórványosan kisebbségek, persze leginkább németek. Ha akár németül szeretne ügyintézni, és bemegy az okmányirodába,

azért megnézem, hogy hány olyan ügyintézőt talál, aki neki, nem irodalmi német nyelven, hanem az ő sváb dialektusában tud segíteni. Merthogy az irodalmi németet Mariska néni nem fogja már megtanulni, és nem is tudja. Inkább magyarul beszél. Ilyen problémák adódnak nálunk is, holott senki sem mondhatja, hogy Magyarország elnyomja a nemzetiségeit. De függetlenül attól, hogy az állam biztosítja papíron ezeket a jogokat, a lényeg, hogy a gyakorlatban hogy néznek ki. Ez a de jure de facto kettősség nagyon erőteljesen jelen van nálunk is.

Nagyon régóta szorgalmazom azt a dolgot, hogy a többség is tanuljon valamilyen kisebbségi nyelvet. Igaz, hogy mindig valami megfogható célnak is kell lennie, meg persze, hogy hasznos legyen. Ha egy többségi ember megtanulja a kisebbség nyelvét, megismeri a kultúráját, történelmet, nagyon sok mindent meg tud magyarázni magának, hogy mi miért van. Bele tudja élni magát egy kicsit a másik lelki világába. Amikor pl. meghozzák azokat a kisebbségi oktatási- és nyelvtörvényeket, amelyek meglehetősen, diszkriminatív jellegűek, akkor sem fekete és fehér a kép, van egy kettősség a politika és a mindennapok igénye között. Például egy üzletember, vagy olyanok, akiknek regionális kapcsolatai vannak Magyarországgal, pl. a szlovák, a román, elmegy egy nyelviskolába és beiratkozik magyart tanulni függetlenül attól, hogy az állama éppen egy durva asszimilációs intézkedést hozott. Magyarországon sajnos alig van érdeklődés a környező országok nyelveit tanító tanfolyamok iránt, amiket pl. a Szlovák Intézet, Román Intézet meghirdetnek. Nagyon lelkesek az emberek egy ideig, aztán kikopnak. Sokkal rosszabb a helyzet, mint a magyar nyelv tanításában. Nagyon érdekes, hogy milyen kettősség van ebben a dologban.

### *3. Miért gondolja, hogy a kelet-közép-európai országok kisebbségi oktatása számára a regionalitás lehet a kivezető út?*

Éppen a presztízsemelkedés miatt gondolom. Ha gyermekemet egy olyan iskolába iratom, ahol az angol és a német mellett harmadik nyelvként (választható idegen nyelvként) megtanulhatja, mondjuk, a szlovákot, román, ukránt, nyilvánvalóan az adott régióknak megfelelő nyelvet, ez akár egy kitérési lehetőség a munkanélküliségből. Nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb a gazdasági kapcsolatok fel fognak gerjeszteni egy olyan igényt, hogy határmenti vegyes vállalatok jönnek létre – már most is vannak szép számmal, vagy éppen külföldi tulajdonú vállalatok települnek ide-oda. Mennyire jó dolog, hogy vannak olyan emberek, akiket helyben lehet alkalmazni, azért mert tudják a nyelvet. Például egy idegen nyelvű levelezőnek nagyon nagy szerepe lehet, hogyha ő például Miskolcon él, és megtanult valamikor szlovákul, vagy ukránul. Ő egy kívánatos alkalmazott lesz annak a külföldi cégnek a munkaerő piacán, amelyik oda fog települni. Ezért gondolom,

hogy ezek fontos dolgok, ugyanígy a másik oldalon is, pl. egy felvidéki magyar iskolában lehetséges, hogy be fog iratkozni, reálisan nézve a dolgot, mondjuk egy vegyes házasságból született gyerek (persze ezeknek a gyerekek nagy része most még inkább szlovák vagy román iskolákban köt ki). Ebbe természetesen nagyon erősen belejátszik az, hogy itt élsz, itt akarsz boldogulni, ugye, anyád vagy apád ukrán, horvát, szlovák vagy román, neked itt van a helyzeti előnyöd, te már kétnyelvű gyerekként szocializálódtál, hát akkor inkább a többség nyelvén tanulj, a magyart meg majd megtanulod, olvasol, meg nézed majd a magyar tévét. Így éppen az identitással lesz gond előbb-utóbb. Nem biztos, hogy az övével, de az ő gyerekével már biztos. Viszont az elképzelhető, ha van ennek hasznossága, akkor a vegyes anyanyelvű szülők is meggondolják azt, ha nem is minden esetben, de mondjuk úgy 20%-os reális esélyt el tudok képzelni akkor, ha ez a regionalitás erősödik, akkor lehet, hogy ő is az ottani magyar iskolába fogja adni a gyerekét, és nem a szlovákba, az ukránba. Lehet, hogy az a gyerek nem egy professzor-alkat, lehet, hogy ő egy középfokú végzettségű valaki lesz, na most, lehet, hogy nagyobb esélyei vannak, hogyha odatelepi mondjuk valamelyik magyar cég, akkor ő magyarul tud munkát végezni, ugyanakkor szót ért a helyiekkel is, és így mindjárt előnye van a munkaerő piacon.

4. *Ön szerint van-e elvi korlátja annak, hogy európai szinten mennyi és milyen részfunkciót rendelnek a kisebbségi nyelveknek?*

Elvileg nincs korlátja. Ha megnézzük a nemzetközi ajánlásokat, dokumentumokat, amelyeket különböző grémiumok hoznak, és előbb-utóbb minden ország csatlakozik hozzá, vagy önként, vagy kényszer hatására, ez tudjuk, bizonyos következményekkel jár, tehát elvi akadálya nincsen. Pontosan azért nincsen, mert az Uniónak ez az alapelve, az az alappillér, hogy mi egy multikulturális, többnyelvű Európát képzelünk el, ahol ugye a nyelvek egyenlőek, de tudjuk, hogy azért egyenlőek között azért vannak egyenlőbbek. Elvileg annak, hogy a kisebbségi nyelveknek legyen funkciójuk a többségi országokban, semmi nemzetközi jogi akadálya nincsen. Általában a gyakorlatban van akadálya, amikor már lejut egy lentebbi szintre. Amikor már nem az elvek, hanem a gazdasági tényezők döntenek, pl. mennyibe kerül fenntartani egy nemzetiségi iskolát, mennyibe kerül kiképezni egy olyan tanári gárdát, amelyik képes arra, hogy tanítson, mert őket persze nem Magyarországon képzik, meg Szlovénia nemzetiségi nyelvi tanárait nem Szlovéniában képzik, hanem az anyanyelvi kultúrát hordozó országban. Tudjuk, hogy ez drága dolog. Egy kicsit kockázatos, amolyan bölcsész-becslés, de valószínűleg a többre kerül, mint az orvosi egyetemen a másfél millió tandíj félévente, mert kosztot, kvártélyt és teljes képzést kell adni. Meg aztán, ha komolyan vesszük a jogokat, akkor a kisebbségnek

nemcsak tanárookra, hanem jogászokra, orvosokra, állatorvosokra, politikusokra, közigazgatási szakemberekre is szükségük lehet. Ezért jó, hogyha van a szülőföldön arra lehetőség, pl. a magyar kisebbség fiataljai a Selye Egyetemen Komáromban, Erdélyben Kolozsvárt, vagy a Sapientia Egyetemen, és úgy néz ki, hogy Eszéken is talán meggyökeresedik valami, de van a Vajdaságban is. (És ne feledkezzünk meg a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskoláról sem.) Szlovéniában már nem ilyen egyszerű a helyzet. Ott a nyelvsere már olyan fokot kezd ölteni, hogy azt a néhány gyereket, akit tényleg képezni akarnak, megpróbálják Szombathelyen taníttatni. Mi viszonylag jól állunk leginkább a nemzetiségi óvodapedagógus, tanító és tanárképzés dolgában, de a többi területről jobb, ha nem beszélünk, ott számunkra is csak a szomszédos országok egyetemei adhatnak segítséget (feltéve, hogy van olyan igényük a magyarországi kisebbségeknek, hogy mérnököknek, orvosnak tanuljanak).

5. *Melyek a legfontosabb jegyei a jól kidolgozott kisebbségi nyelvpolitikai irányvonalnak (language policy)?*

Itt több területre is kell gondolnunk. Egyik a közigazgatás, a másik az oktatás, és a harmadik terület, ami eddig nem jelent meg, mert ez a nemzetközi dokumentumokban sem jelenik meg, a kollektív jog. Eddig egyéni jogként tekintenek minden esetben a kisebbségi anyanyelvhasználatra. Kollektív jellegűek ezek a jogok, de ha egy jogászt megkérdez, vagy Szalayné Sándor Erzsébet tanulmányait elolvassa, vagy Andrássy Györgynek a műveit, akkor kiderül, hogy itt nem erről van szó. Ez elég nehéz dolog. Ha kimondom azt, hogy kollektív jog, akkor innentől kezdve nincs apelláta, ha kollektív jog, akkor, ha két gyermek van, annak a kettőnek is biztosítani kell az oktatást, még hozzá a teljes rendszerű oktatást. De Magyarországon erre nagyon minimális esély van, és az az igazság, hogy most már az utóbbi két évtizedben Svédországban sincs. Svédországot szokták ugyanis említeni a kollektív jog kapcsán, hogy ott, kollektív jogokat adnak, akár a bevándoroltaknak is. Ez egy külön kategória egyébként, és azért különleges, mert a bevándoroltra nem vonatkozik semmi, csak az őshonos kisebbségre. Az, hogy kit ismer el őshonosnak, azt már az adott ország saját törvénye szabályozza. Arról nincs nemzetközi dokumentum, hogy neked köteleltség elismerni x, y kisebbséget. Az adott ország dönti el, hogy igen, vagy nem, és majd kidolgoznak egy olyan kritériumrendszert, hogy a lehetőleg a legkevesebb más etnikumot kelljen elismerni kisebbségként.

Tehát visszatérve, ez az a három terület, ahol szerintem a fő csapást végig kell gondolni. Milyen szintű iskolákra van szükség, ott az anyanyelvűségnek hogyan kell megjelennie, vagy hogyan célszerű. Ennek kapcsán rengeteg pszichológiai vizsgálat is van arra vonatkozóan, hogy az első négy

osztályban döntően anyanyelven kell tanítani. Viszont, ha azt akarom, hogy az a gyerek jól érezze magát az adott társadalomban, ahol él, akkor bizony a többségi nyelvet jól kellene tanítani, nem úgy, ahogy most, hanem környezeti nyelvként. Támaszkodva jónéhány dologban arra, amit a gyerek tud, de nem feltételezni, hogy ez az anyanyelvűekkel egy szinten van. Annak a nyelvnek, kultúrának a szépségeit kellene megismertetni. Ha kedvet csinálnak a többségi nyelvhez és kultúrához, és nem azt erősítik, hogy te most kényszerből benne élsz egy kétnyelvűség helyzetben, akkor valószínűleg a kisebbség számára is az additív kétnyelvűség lesz majd a követendő út. Ez a nyelvpolitikának az egyik kulcskérdése, azt el kell érni, hogy ez a bizonyos additív kétnyelvűség legyen a beszélő közösség számára a kívánatos. Ehhez kell megadni azokat a fogódzókat a kisebbségnek, amiknek a segítségével ezt el fogja érni. Itt lehet beszélni, megint a nyelvpolitikáról, amit valakik mindig irányítanak. Na most, ki irányít? Ez mindig függ attól, hogy éppen milyen párt van hatalmon a többségi rendszerben. Az a párt hogyan viszonyul az adott kisebbségekhez, és persze azt is számításba kell venni, hogy a kisebbségek sem egységesek. Kivel áll szóba az adott kormányzat, annak mi a saját politikája, annak mi a saját nyelvpolitikája, mert neki is lehet nyelvpolitikája. Az más kérdés, hogy ezt mennyire tudja érvényesíteni. Az egyik a hatalom birtokában van, a másik meg egy megtúrt szereplő a hatalmi gépezetben. Az, hogy megtúrt, vagy támogatott, vagy éppen tiltott kisebbség, az mindig attól függ, hogy milyen szelek fújdogálnak. Pl. Románia nagyon jó példa erre: az RMDSZ szerepe megkérdőjelezhetetlen, vitathatatlan érdemei voltak a Ceausescu rezsim bukása után, aztán volt egy olyan időszak, amikor az RMDSZ-ről hallani sem lehetett, aztán belső átalakulások történtek, voltak belső széthúzások, átrendeződések, más szervezetek is alakultak. Nyilvánvalóan mindenkinek megvan a saját elképzelése. Amikor hatalomba kerül, figyelembe veszik belpolitikai és külpolitikai tényezőként is, onnantól lehet beszélni politikáról, sőt akár még kisebbségi nyelv- és oktatáspolitikáról is. Mert nekem, mint kisebbségnek, hiába van politikám, a kutya nem fogja megkérdezni, mit gondolok x-, y-ról, ha egy olyan társaságot képviselek, aki nem focizik a politikai pályán. Közigazgatás. Mi az, amit el kellene, vagy el lehet érni. Szorgalmazni kéne a kétnyelvű hivatalnokok alkalmazását, de kétnyelvű hivatalnok önmagától nem lesz. A kisebbségnek így azt kell elérnie, hogy a saját csoportjából legyen olyan ember, aki azokon a területeken, ahol ő jelen van, mondjuk a Mezőségen, ahol elég sok vegyes lakosságú terület van, mindig legyen valaki az ottani önkormányzatnál, polgármesteri hivatalban, rendőrségen, akivel lehet anyanyelven ügyintézní. Ez a kisebbség felelőssége, ez a kisebbség politikája, hogy mindig legyen olyan ember, akit pont ez a politika fog ösztönözni arra, hogy menjen rendőrné, hogy ő meg menjen tűzoltónak, ő meg mentőnek.

6. *Lehet-e azt mondani, hogy az európai szinten a nyelvhasználatra vonatkozó törvényeket ma már differenciáltan hozzák meg?*

Erről korábban már beszéltünk. Vannak a nemzetközi dokumentumok, amit idővel azért csak aláírnak, viszont, hogy ezek mikor és hogyan jelennek meg az egyes országok szintjén, mindig attól függ, hogy éppen milyen párt, milyen koalíció van hatalmon. Hiába hoznak meg egy törvényt a kisebbségekkel kapcsolatosan a Charta elfogadása után, ha éppen azt a koalíciót legközelebb leváltja az ország, és akkor borulhat az egész rendszer, mert az újak felülírják azt, amit az elődeik ezzel kapcsolatban mondtak. Ez tehát függ attól, hogy milyen párt van hatalmon, és attól is, hogy milyen az adott ország gazdasági helyzete. Ha a gazdasági helyzet labilis, a kisebbség kiszolgáltatott, ha súlyos gazdasági problémák vannak, pl. magas a munkanélküliség, akkor nagyon könnyű elövenni a kisebbségi problémát, mint ahogy ezt már évtizedek óta tapasztaljuk. Vagyis, igen, jó lenne, ha differenciáltan hoznák meg ezeket a törvényeket. Lehetne egy általános, mindenkire nézve kötelező (és szankcionálható) szintje, ami független az előbb mondott helyzetektől, egy maximális, kisebbség- és nyelvtámogató program, illetve egy minimális program, amelyeknek az elemeiből minden ország kiválaszthatná az ízlésének, hagyományainak és jogrendjének megfelelő csomagot.

7. *A nyelvi tervezés folyamatában melyek azok a nehézségek, amivel egy kormány szembesül?*

Az egyik a gazdasági nehézség, a másik kisebbség-többség együttélésének a hagyományai, az, hogy mennyire toleránsak egymással. Ez általában a gyakorlatban úgy néz ki, legalábbis ahol én jártam, vegyes lakosságú területeken, a hagyomány az volt, hogy ők toleránsak voltak egymással, és általában olyan helyeken kerültek konfliktushelyzetbe, ahova betelepítették a többséget. Ott nem érezték magukat biztonságban, márpedig, a biztonság és a magabiztosság egy nagyon fontos tényező. Mert ha az ember nem érzi magát biztonságban, akkor agresszív lesz, és megpróbálja a másikkal szemben az hatalmát állandóan hangsúlyozni, érvényesíteni, legyen ez akár egy futballmeccs, vagy egy önkormányzati ülés.

8. *Francois Grin megfogalmazásában, közgazdaságtani perspektívában a nyelvnek kétféle értéke van: piaci és nem piaci. Mennyiben játszik ez szerepet a nyelvpolitikai irányvonalak (language policy) kidolgozásában?*

Ha a regionális politikát sikerül egy kicsit jobban megerősítenie Magyarországnak, meg a szomszédoknak is, akkor valószínűleg a nyelveknek, és itt nemcsak a magyarra gondolok, hanem a szlovákra, románra, ukránra stb.,

azoknak a nyelveknek a másik országban elfoglalt piaci értéke is sokkal magasabb lesz a jelenleginél.

9. *Milyen szempontok szerint lehetne egy gyakorlatba ültetett nyelvpolitikai irányvonal hatékonyságát felmérni, kiértékelni?*

Ha az elterjesztés, az elfogadottság eléri azt a kívánt szintet, amit az adott nyelvi tervezők kiróttak a számára, tehát hogyha az nem egy bizonytalan tényező az oktatásban, és nem függ attól, hogy most az ország gazdasági helyzete milyen. Tehát nem fognak becsukni egy iskolát, mert nincs rá pénze az önkormányzatnak, hanem az önkormányzatnak mindig van pénze rá, hogy ezt fenntartsa, amíg igény van rá. Ez egy nagyon fontos tényező. Nagyon fontos tényező az is, hogy a beszélő közösség akarja megtartani a nyelvet. Itt nemcsak kívülről, de belülről is akarni kell. Hogyha a beszélő közösségben elég erős, akár az anyanyelvhez, akár a két nyelvhez való kötődés, és mindkettőt értéként tudja kezelni, használati értéke van mind a kettőnek, akkor valószínűleg ezzel nem lesz probléma. Tehát az, aki kétnyelvű területen él, additív kétnyelvűségben éljen, és ne felcserélő kétnyelvűséget válasszon. Ez lenne a fő cél. A hatékonyság mértéke lehet az, hogy egy adott közösség a kétnyelvűség milyen állapotában van, pl. anyanyelv-domináns, vagy többségi nyelv-domináns kétnyelvűség jellemzi. Milyen mértékben adják át az anyanyelvet a szülők, segítséget kapnak-e az oktatási rendszerben ehhez, és kialakul-e az újabb additív kétnyelvűsége, vagy éppen a nyelvcseré felé tartanak és ez mikor fog bekövetkezni. Kutatások folynak arra vonatkozóan hogy erősödik-e a felcserélő kétnyelvűség, vagy inkább az additív kétnyelvűséget választja a közösség. Mivel most csak beszélgetünk, általánosságban azt mondanám, hogy az első, sajnos anyanyelv-romláshoz vezet. Ha egy másik nyelvet, kultúrát, a szomszédomét, meg azokét, akik hatalmon vannak, meg kell tanulni, és a kisebbség felfogja annak az értékét, ráadásul olyan módszerekkel tanítják, hogy a gyerekek örömmel tanulja, sikeres lesz a kétnyelvűség, és gazdagítja a beszélők személyiségét. De tudjuk, hogy most nem örömmel tanulja a gyermek, mert nem jól tanítják. Több mint 80 évük volt a környező országoknak arra, hogy kitalálják, hogyan kéne ezt csinálni, hogyan lehetne a gyerekeket jól tanítani. Semmit nem látok ebből. Egyedüli olyan kezdeményezések, ahol valami elkezdődött, a régi Jugoszlávia két tagállama, a mai Szlovénia és a szerbiai Vajdaság. De az „Jugoszláviának” volt köszönhető, a jugoszláv nyelvpolitikának, nemzetiségi politikának volt köszönhető, ahol a szerbek a magyart környezeti nyelvként tanulták. Tehát volt valami hagyomány, és ezért a magyaroknak is másképp tanították a szerbet, szemben a mostanival. Tavalay a Márton Áron Szakkollégiumban tartottam nyelvpolitika órát, hihetetlen érdekes dolgokat hoztak a diákok, a mostani gyakorlatról,

hogy például miért nem tanulunk meg mi magyarok Szerbiában szerbül. Elfelejtettek valamit, hisz ott volt egy jó hagyomány, valami elindult, és aztán lesöpörték az asztról. Sajnos a délszláv háború nem tett jót ennek a dolognak. A szlovéniai kétnyelvű oktatást is ma már sok (és jogos) kritikával illetik a szakemberek, de a nyolcvanas évek elején Magyarországról – a felszínen – úgy látszott, hogy ez az igazi demokratikus oktatás: minden tanórán párhuzamosan jelen van mindkét nyelv. A buktatókat persze csak akkor lehetett látni, amikor közelebb mentünk a tűzhöz.

10. *A nyelvi sokszínűség mennyiben jó az üzleti életnek napjainkban?*

Erről is szó esett korábban. Van az üzleti életnek két fontos nyelvi szereplője, az angol és a német Attól függ persze, hogy milyen típusú vállalkozásról van szó, és ott milyen közvetítő nyelveket alkalmaznak, hol van az anyavállalat. A multinacionális cégeknél úgy tapasztalom, hogy a német, vagy az angol a döntő nyelv, és ezen kívül persze célszerű, hogy legalább túlélő szinten megtanulják az adott országnak a nyelvét. Az pl., hogy a környező szomszédok üzletemberei megtanulnak néhány szót egymás nyelvében, annak gesztusértékű jelentősége van. Nem abban van az elsődleges hasznossága, hogy egy szerződést az ember megért, vagy nem ért azon a másik nyelven. Vagy fontos-e egy román üzletembernek, hogy az a román szerződés elkészüljön magyarul, és ő azt megértse. Erre kellene azok az emberek, akik a második vonalban vannak. Mondjuk egy olyan erdélyi fiatal, aki nagyon jól tud románul. A fentebb említett gesztusok sokszor az üzleti sikert rejtik magukban. Pusztán az a tény, hogy ő románul szólt hozzá, ő szlovákul szólt hozzám, vagy éppen magyarul, ez nagyon sok sikerrel járhat, és csökkentheti a térségre változó erősséggel, de mégis állandóan jellemző etnikai feszültségeket, amelyek sokszor nyelvi agresszióban öltenek testet